

УДК 342.9: 35.08

Ріхтер В. В.

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ В УКРАЇНІ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА СУТНІСТЬ

У статті визначено, що дисциплінарна відповідальність суддів за своєю адміністративною сутністю є внутрішньосудовим видом юридичної відповідальності, до якої притягується суддя у встановленому порядку в межах дисциплінарного провадження в разі неналежного виконання професійних обов'язків або порушення норм спеціального законодавства та внутрішньоетичних регламентованих вимог, в результаті чого до судді застосовується дисциплінарне стягнення як до суб'єкта дисциплінарного проступку.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, забезпечення судів, недоторканність судді, незалежність суду, публічна служба, публічне адміністрування, суддівська кар'єра, суддя.

The article stipulates that disciplinary liability of judges by its administrative essence is an intra-judicial type of legal liability to which a judge is subject in the prescribed manner within disciplinary proceedings in case of improper performance of professional duties or violation of special legislation and internal ethical requirements, as a result of which the judge is subject to disciplinary action as a subject of disciplinary misconduct.

Key words: administrative and legal status, provision of courts, immunity of a judge, independence of a court, public service, public administration, judicial career, judge.

Вступ. Невід'ємною частиною проходження служби суддями в Україні є інститут дисциплінарної відповідальності. Цей вид юридичної відповідальності найбільшою мірою пов'язаний із професійною діяльністю судді як суб'єкта державно-службових відносин. Тому можна з

упевненістю говорити, що дисциплінарна відповідальність не лише є важливим засобом підтримання необхідного рівня службової дисципліни серед суддів, а й сприяє дотриманню ними основних принципів правосуддя. Саме тому належне адміністративно-правове регулювання в цій сфері є запорукою прозорості, відкритості та невідворотності притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Однак у сучасних умовах адміністративно-правове законодавство, яким регламентовано процедуру притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, потребує вдосконалення через наявність у ньому численних прогалин, зокрема у сфері визначення видів дисциплінарних стягнень, неповноти підстав притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності тощо [9, с.66–71].

Дисциплінарна відповідальність судді з позиції адміністративного права була науково-ціннісним предметом вивчення багатьох учених, до яких належать В. Бевзенко, В. Бойко, С. Бондар, А. Борко, Д. Вітюк, Р. Голобутовський, О. Гуменний, В. Декаленко, О. Дручек, А. Іванищук, Р. Ігонін, І. Ієрусалімова, С. Кічмаренко, О. Клименко, Р. Крусян, Я. Лазур, Н. Литвин, Л. Москвич, С. Обрусна, О. Овчаренко, А. Олійник, С. Прилуцький, І. Прошутя, В. Сердюк, К. Степаненко, К. Толкачов, Д. Шпенюв та інші. Однак, враховуючи швидкоплинність відносин кадрового забезпечення судової влади, тривалість судової реформи в Україні та окремі проблеми функціонування суддівського корпусу, наукові виклики загальних та окремих питань суддівської кар'єри, зокрема дисциплінарної відповідальності судді, є актуальними та своєчасними.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу нормативних основ, концептуальних ідей та наукових позицій розкрити адміністративно-правову сутність дисциплінарної відповідальності суддів в Україні.

Результати дослідження. Дисциплінарна відповідальність у теорії права розглядається як різновид юридичної відповідальності і здійснюється у формі накладення адміністрацією підприємств і установ інших організацій дисциплінарних стягнень внаслідок: а) порушень правил внутрішнього розпорядку; б) в порядку підлеглості; в) згідно з

дисциплінарними статутами й положеннями. До заходів дисциплінарної відповідальності відносяться зауваження, попередження, догана, переведення на іншу роботу і т. ін. [2, с. 153; 3, с. 21–25].

Природа юридичної відповідальності полягає у забезпеченні захисту громадян України від посягань на їх законні права, свободи та інтереси шляхом законодавчого врегулювання системи примусових заходів щодо правопорушників, що сприяє підтриманню режиму законності та правопорядку. Інститут дисциплінарної відповідальності, як наголошує Т. Андрейчук, є ефективним засобом державного та соціального контролю за виконанням суддею професійних обов'язків та додержанням матеріальних і процесуальних норм державного законодавства, що свідчить про наявність або відсутність у державного службовця поваги до правосуддя та підтримки авторитету судової влади [10, с. 52–60].

Дисциплінарна відповідальність завжди пов'язана з невиконанням або неналежним виконанням працівником своїх трудових обов'язків, тобто порушенням трудової дисципліни. Дисциплінарна відповідальність суддів як вид юридичної відповідальності, як визначає С. Подкопаєв та підтримує В. Василенко, полягає в накладенні на порушника суддівської дисципліни несприятливих позбавлень морального, матеріального та організаційного характеру і є одним із засобів забезпечення відповідності діяльності і поведінки суддів професійним стандартам (суддівської дисципліни) [6; 5, с.88–92]. Т. Андрейчук вважає, що дисциплінарна відповідальність становить собою різновид юридичної відповідальності, забезпечений державою юридичний обов'язок судді, що вчинив дисциплінарний проступок, пізнати примусового позбавлення певних цінностей, що йому належать, у результаті накладання на нього дисциплінарного стягнення в порядку дисциплінарного провадження, відповідно до норм загального та спеціального законодавства України. При цьому вчена наголошує, що дисциплінарна відповідальність суддів становить собою спеціальну юридичну гарантію, що полягає в забезпеченні законодавчо закріплених засобів охорони службово-трудова прав та обов'язків суддів, способів їх реалізації, а також засобів забезпечення прав, свобод та інтересів громадян, суспільства і держави, які направлені на накладення на порушника

трудової дисципліни несприятливих позбавлень морального, матеріального та організаційного характеру внаслідок невиконання або неналежного виконання своїх службово-трудових обов'язків. У цьому аспекті дисциплінарна відповідальність суддів і є одним із засобів забезпечення відповідності діяльності і поведінки суддів професійним стандартам суддівської дисципліни [10, с. 52–60].

З позиції А. Шевченка, дисциплінарна відповідальність суддів – це особливий, самостійний вид юридичної відповідальності суддів, що втілює в себе всі ознаки загальної відповідальності. Закріплення такого специфічного виду відповідальності для судді за свої негативні поступки як дисциплінарна відповідальність є важливим засобом підвищення ефективності діяльності суддів, виконання ними своїх службових обов'язків та забезпечення прав та інтересів громадян і держави [8, с. 75].

Питання дисциплінарної відповідальності суддів не можна механічно розглядати в окреслених межах, їх слід розглядати в значно ширшому аспекті. Вони стосуються не тільки порушення суддею посадових обов'язків, але й порушення ним вимог щодо його статусу та присяги судді. Особливість статусу суддів буде мати суттєвий вплив на визначення підстав виникнення дисциплінарної відповідальності суддів; кола суб'єктів, що можуть ініціювати питання про дисциплінарну відповідальність суддів; органів, які правомочні вирішувати питання про дисциплінарну відповідальність суддів [3, с. 21–25].

Застосування заходів дисциплінарної відповідальності до суддів має своєю метою відновлення порушених державно-службових відносин та запобігання негативним наслідкам учиненого проступку. Крім того дисциплінарна відповідальність суддів має загальні цілі юридичної відповідальності, а саме: захист правопорядку та законності, зміцнення в суддів поваги до законності, прав і свобод громадян, вимог присяги судді, державної дисципліни та запобігання новим проступкам [5, с. 88–92]. При цьому спеціальна дисциплінарна відповідальність суддів полягає в особливому статусі суб'єктів дисциплінарного проступку, спеціальних суб'єктах, які накладають дисциплінарні стягнення і здійснюють дисциплінарне провадження, особливому порядку й підставами

притягнення до дисциплінарної відповідальності та порядку оскарження дисциплінарних стягнень, видами дисциплінарних стягнень. Особливістю судді як суб'єкта дисциплінарного проступку є те, що Конституцією гарантується принцип недоторканності суддів. Судді повинні мати змогу діяти без обмежень, без неправомочного впливу, підбурення, тиску, погроз, неправомочного прямого чи непрямого втручання незалежно з яких мотивів воно б не здійснювалось [4, с. 300].

Особливий статус судді вимагає від нього не тільки особливого контролю за власною поведінкою, але й відповідних дій з боку держави, оскільки авторитет судової влади та його підтримка все ж таки є державною справою – судові рішення проголошуються ім'ям держави. Дисциплінарна відповідальність полягає в офіційному реагуванні на вчинення суддею дій, які компрометують його як суддю незалежно від того, вчинені вони в суді під час здійснення своїх повноважень чи поза судом. Тож із метою запобігання дискредитації судової влади в особі судді, який допустив негідну поведінку, закон має містити підстави для належної кваліфікації дій представників суддівського корпусу [7; 5, с. 88–92].

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з таких підстав: 1) умисне або внаслідок недбалості: а) незаконна відмова в доступі до правосуддя (зокрема незаконна відмова в розгляді по суті позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги тощо) або інше істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду; б) незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору; в) порушення засад гласності і відкритості судового процесу; г) порушення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; г) незабезпечення

обвинуваченому права на захист, перешкоджання реалізації прав інших учасників судового процесу; д) порушення правил щодо відводу (самовідводу); 2) безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень; 3) допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу; 4) умисне або внаслідок грубої недбалості допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, порушення прав людини і основоположних свобод або інше грубе порушення закону, що призвело до істотних негативних наслідків; 5) розголошення суддею таємниці, що охороняється законом, зокрема таємниці нарадчої кімнати, або інформації, що стала відомою судді під час розгляду справи у закритому судовому засіданні; 6) неповідомлення суддею Вищої ради правосуддя та Генерального прокурора про випадок втручання в діяльність судді щодо здійснення; 7) неповідомлення або несвоєчасне повідомлення Ради суддів України про реальний чи потенційний конфлікт інтересів судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів врегульовується в порядку, визначеному процесуальним законом); 8) втручання у процес здійснення правосуддя іншими судьями; 9) неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції; 10) зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисне незазначення відомостей, визначених законодавством; 11) використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить

складу злочину або кримінального проступку; 12) допущення суддею недоброчесної поведінки, зокрема здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї; встановлення невідповідності рівня життя судді задекларованим доходам; непідтвердження суддею законності джерела походження майна; 13) ненадання інформації або надання завідомо недостовірної інформації на законну вимогу члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та/або члена Вищої ради правосуддя; 14) непроходження курсу підвищення кваліфікації в Національній школі суддів України; 15) визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом; 16) неподання або несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків суддею в порядку, визначеному законодавством; 17) подання у декларації родинних зв'язків судді завідомо недостовірних (зокрема неповних) відомостей; 18) неподання або несвоєчасне подання декларації доброчесності суддею в порядку, визначеному законодавством; 19) декларування завідомо недостовірних (зокрема неповних) тверджень у декларації доброчесності судді [1].

Порядок притягнення судді до дисциплінарної відповідальності є юридичною гарантією, що діє в таких напрямках: передбачає захист від неправомірного, необґрунтованого переслідування відповідної категорії працівників; забезпечує реалізацію їх трудових прав, свобод та законних інтересів та професійної діяльності, службово-трудова обов'язків; виконує загальні завдання юридичної відповідальності, а саме: покарання винних осіб, поновлення порушених прав, запобігання вчиненню нових правопорушень, усунення причин та умов, що їм сприяли [10, с. 52–60]. Порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів України відрізняється від загального порядку притягнення до дисциплінарної відповідальності своїм суб'єктивним складом, видами стягнень, колом осіб, уповноважених притягувати до дисциплінарної відповідальності та накладати дисциплінарні стягнення, а також підставою і порядком накладення й оскарження дисциплінарних стягнень [5, с. 88–92].

Право на звернення зі скаргою щодо дисциплінарного проступку судді (дисциплінарною скаргою) має будь-яка особа. Громадяни здійснюють зазначене право особисто або через адвоката, юридичні особи – через адвоката, органи державної влади та органи місцевого самоврядування – через своїх керівників або представників [1].

До суддів може застосовуватися дисциплінарне стягнення у вигляді: 1) попередження; 2) догани – із позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця; 3) суворої догани – із позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців; 4) подання про тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя – із позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленням судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді; 5) подання про переведення судді до суду нижчого рівня; 6) подання про звільнення судді з посади [1].

Висновки. Вищевикладене дозволяє визначити, що дисциплінарна відповідальність суддів за своєю адміністративною сутністю є внутрішньо-судовим видом юридичною відповідальності, до якої притягується суддя в установленому порядку в межах дисциплінарного провадження в разі неналежного виконання професійних обов'язків або порушення норм спеціального законодавства та внутрішньоетичних регламентованих вимог, у результаті чого до судді застосовується дисциплінарне стягнення як до суб'єкта дисциплінарного проступку.

Адміністративна природа дисциплінарної відповідальності суддів виявлена в таких чинниках: 1) підстави притягнення до дисциплінарної відповідальності та види дисциплінарних стягнень є специфічними і чітко визначаються у спеціалізованому законі; 2) звернутися до уповноважених органів з приводу вчинення суддею дисциплінарного проступку має будь-яка особа; 3) притягнення до дисциплінарної відповідальності здійснюється в порядку дисциплінарного провадження уповноваженими

органами суддівського врядування; 4) суддя є суб'єктом учинення дисциплінарного проступку.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 №1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
2. Теорія держави і права: навчальний посібник / за загальною ред. В.В. Копейчикова. К.: Юрінформ, 1995. 470 с.
3. Захарова О. С. Теоретичні та практичні питання щодо дисциплінарної відповідальності суддів. Вісник Академії адвокатури України. 2009. Число 1. С. 21-25.
4. Жуган Р. Дисциплінарна відповідальність суддів. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 57. С. 300-305.
5. Василенко В. М. Дисциплінарна відповідальності суддів України: підстави, порядок та особливості дисциплінарного провадження. Право і Безпека. 2011. № 3. С. 88-92.
6. Подкопаєв С. Про дисциплінарну відповідальність суддів. Юстиніан: інформаційний веб-сайт. 2016. URL: <http://justinian.com.ua/article.php?id=1778>
7. Мещерякова Н. Дисциплінарна відповідальність суддів. Лісасофт: інформаційний веб-сайт. 2016. URL: <http://www.licasoft.com.ua/component/lica/?href=0&view=text&base=1&id=245763&menu=360369>
8. Шевченко А. Дисциплінарна відповідальність суддів як спеціальний вид дисциплінарної (юридичної) відповідальності. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2012. Вип. 93. С. 73-75.
9. Шпенюв Д. Ю. Адміністративно-правове регулювання притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за законодавством України. Актуальні проблеми держави і права. 2014. Вип. 73. С. 66-71.
10. Андрейчук Т. В. Дисциплінарна відповідальність як гарантія реалізації трудових прав та обов'язків суддями. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2013. № 28. С. 52-60.